

12/ Это подтверждается наблюдениями, сделанными автором настоящей статьи, например, в таких работах: Сопоставительный анализ конструктивных с глаголами иметь, Slavia Praegetia X, 1968, с. 228; Эквивалентность королжик форм прикметника в Директивных, Slavia Orientalis 27, Warszawa 1978, 3, с. 374-376; Status украинських герцідів, Slavia 54, 1985, 3, с. 229, 234; Проблематика українського лесова, Сборник праць філологічної факульту брянського університету, А 33, 1985, с. 49. О различных между собственно видовыми значениями и девербантив см. Г. В а л а ж , Абстрактные девербаты в русско-не. словенские в тексте, Советская языковедца 4, 1954, 1, с. 16.

RESUME

Отázka vidu deverbativ na -ние а -ие
 Z hlediska konfrontačního

V současné ukrajinštině je výskyt deverbativ na -ния а -тя /rus. -ние а -ие/, jež zachovávají vidovou korelaci, mnohem hojnější než v současné ruštině, což souvisí s neustejnými cestami utváření se těchto spisovných jazyků.

Vývoj zkoumaných deverbativ se ubíral po dvou liniích - sestupné а vzestupné; vedle případů narušování vidové korelace mezi deverbativу а odvoděnými slovesy byly přírady, kde byla taková korelace zachována. V ruštině převládla první tendence, v ukrajinštině pak tendence druhá.

Na základě provedené vnitrojazykové а meziязыkové mikroanalýzy deverbativ se slovním základem na -а- lze zformulovat tyto závěry: vidové vztahы deverbativ jsou značně závislé na věcném významu kořene slova; mají homogenní anebo heterogenní povahu; jejich jazykové prostředky se značкují značnou pestroostí; ukrajinštiná deverbativa mají ke slovesu blíže než ruštiná.

1989 БУЛЕТІН РУСЬКЕНО ЯЗЫКА А ЛІТЕРАТУРЫ ХХХ 165-186

К ИНТЕРПРЕТАЦИИ ФОРМУЛЫ КЛАССИК
 МАРИЗМУ-ЛЕНИНИЗМУ О ЯЗЫКЕ /VI/
 Павел Н о в á к

С і л е ш příspěvku je představit а znodnotit stav i n t e r p r e t a c e druhé části А р о л о г е т і с - k é h o k o м е n t á ж е z Německé ideologie, jak se mi jeví po předchozích příspěvcích této řady,^{1/} а zapojit tuto interpretaci problematiku do širších souvislostí, zejména spojit ji s problematikou v ý v o j e vlastního Marxova а Engelsova v y j a d ř o v á n í . Zároveň modifikují а opravují některé své formule starší.

Tento příspěvek by měl být - na rozdíl od příspěvků předchozích - srozumitelný i bez čtení poznámek pod čarou.

1. Které z četných Marxových а Engelsových formulací о jazyce/řech/způsobech vyjadřování/způsobech formulování?/ souvisí těsněji а jejich základním myšlenkovým přínosem /zejm. materialistickým pojetím dějin, objevem nadhodnoty, formulací "postupu od abstraktního ke konkrétnímu"/?/Právě v takových pasážích lze hledat zvláště závažné myšlenky původní і zvláště závažné stvrzené myšlenky starší vyjadřování./

Jak se všeobecně uznává, jsou první rozvedené pozitivní formule materialistického pojetí dějin obsaženy v první kapitole Německé ideologie. Tyto formule vznikly teprve poté, co byla na několika stech stránkách podrobně analyzo-

vána a kritizována kniha M. Stirnera jediný a jeho vlastnictví.^{3/} V této souvislosti je zřejmé, že mezi ostatními formulacemi o vyjadřování zaujímá významné postavení druhá část Apologetického komentáře /dále AK 2/, v níž se analyzuje Stirnerova reakce na kritiky, které na jeho knihu uveřejnil L. Feuerbach, M. Hess a Szeliša /dále StWV/.^{4/} I když je AK 2 věnován především StW, týká se celé St-ovy knihy /dále Jed./ . Je to třetí celkové hodnocení St-ových názorů /první je na konci části "Ekonomie nového zákona", Sp. 3, s. 243-244, druhé na konci části "Můj požitek ze sebe sama", Sp. 3, s. 449-456/ a druhé místo věnované převážně Stirnerovu způsobu vyjadřování a obecněji způsobům vyjadřování v epikuletičtí idealistické filozofii /prvním takovým místem je kapitola "Zjevení Jana Teologa aneb Logika nové moudrosti", Sp. 3, s. 272-304/. Na rozdíl od této kapitoly, v níž se systematicky St-ovy "logické triky", je AK 2 věnován St-ovu "filozofickému jménu" Jedinný.

AK 2 se skládá ze tří částí: AK 2.1 - vytyčující kritické stanovisko, z něhož se dále St-ovo "filozofické jáno" hodnotí, AK 2.2 - obsahující vlastní kritiku a AK 2.3 - část resumující. Hodnocení se v nejobecnějším obrysu týká toho, že se St. pokouší řešit jisté problémy, které ME neuznávají za problémy své / [14], [15] a [36] /, a toho, jakým způsobem je St. řeší. /Z toho, že ME připodobňují řešební problém k hledání kamene moudrů, kvadratury kruhu a elixíru života /viz [14] /, je možno usuzovat, že je považovali za neřešitelné./ Je zřejmé, že nakonec může obstat taková interpretace AK 2, v níž by si interpretace oněch problémů,

důvody jejich odmítnutí i důvody negativního hodnocení M. Stirnera neodporovaly.

2. H l a v n í p r o b l é m i n t e r p r e t a c e AK 2 je úvodní věta [3] "Pro filozofy je jedním z největších úkolů, když mají sestoupit se světa myšlenek do skutečného světa" a věta [7] "Problém, jak sestoupit se světa myšlenek do skutečného světa, se mění v problém, jak sestoupit z řeči do života". Právě tyto věty bezprostředně spojují AK 2.1 s AK 2.2 /problémy v nich vyslovené má podle ME řešit zavedení slova Jedinný/.^{5/}

2.1. Než se budeme těmto větám věnovat, zastavme se u věty [4] "Bezprostřední skutečnost myšlenky je řeč". Na základě [3] a právě této lingvisty velmi často citované věty platí věta [7]. Věta [4] má zřetelně h e g e l o v s k ý tvar^{6/} a není dnes pro toho, kdo není sčelý v Hegelovi, dost samozřejmá.

K lepšímu porozumění nám pomůže jedno místo z Feuerbacha a jedno místo z NI. Všimněme si "transformaci" v nich provedených. "Teprve vědomí vidění je skutečností vidění čili skutečným viděním [die Wirklichkeit des Sehens oder Wirkliches Sehen]."^{7/} - "Světý Max však z téhož Hegela ví, že pozdější období je 'pravdou' [die Wahrheit'] předchozí epochy, že tedy epocha dokonale vlády ducha je pravdou epochy, ve které duch ještě vládí nedokonalé, že tedy protestantismus je pravdou hierarchie, tedy opravdovou hierarchií [die wahre Hierarchie]" /Sp. 3, s. 176/. Per analogiam věta [4] znamená po mém soudu prostě tolik, že skutečná myšlenka je až myšlenka vyjádřená jazykem; viz přímo v NI formulaci

/I. kapitola [Feuerbach] Vybr. 1, s. 238/: "Řeč je [...] existující skutečné vědomí."^{8/} S formulacemi podobného obsahu se v tehdejší době setkává u autorů různé filozofické orientace.^{9/} /S tím čobře souhlasí to, že věta [4] na rozdíl od ostatních vět AK 2.1 nenavazuje na předchozí text NI, tematicky nesouvisejí s předchozími pracemi ME, není provázena odkazem např. na Hegela nebo na Feuerbacha, nýbrž uvádí se jako zcela samostatný základ další úvahy./ Tato moje interpretace je, pravda, interpretace minimální v tom smyslu, že postuluje pro funkci věty [4] v AK 2.1. Nechává se v ní stranou výraz bezprostřední a to, že se v NI často wirklich [skutečný], wirklichkeit [skutečnost] uvádí - podobně jako u Hegela - explicitně nebo implicitně do souvislosti s wirken [působit].^{10/}

2.2. Vrátime se nyní k větám [3] a [7]. Všímněme si jejich metaforyckého rázu /pohyb shora dolů, nebo obecněji - jak je tomu v dalších parafrázích v AK: [14] a [36] - pohyb odněkud někam/ a zaměnitelnosti výrazů skutečný svět, skutečnost, život /jak je vidět opět z týchž parafrází/.

V § 2.3.1 budeme mít příležitost ukázat, že metafóra obecnější /pohyb odněkud někam/ a metafóra speciálnější /shora dolů, resp. její protějšek zdola nahoru/ měly podobější samostatné soudy. - U ME lze v období kolem psaní NI doložit místa, kde byla metafóra sestupování z oblasti myšlenek do skutečnosti apod. užita jak s hodnocením pozitivním, tak negativním, jak o idealistickém, tak o materialistickém pojetí dějin.^{11/}

O kterých myšlenkách bychom mohli v těchto spekulativních filozofů bylo možno těchto metafor užít?^{12/} 2.2.1. Ukáží nyní, že v kontextu AK 2.1 lze sestupováním ze světa myšlenek do skutečnosti a z řeči do života rozumět idealistické pojetí dějin.

Podle ME-ova materialistického pojetí dějin totiž jsou myšlenky a řeč "jen projevy skutečného života" / [13] /, "skutečného životního procesu" lidí /Vybr. 1, s. 231/,^{12/} a proto se myšlenky, resp. jejich formulace vyvozují z tohoto životního procesu. Naproti tomu spekulativní filozofové i ideologové, kteří se zabývají "soustavně jen [...] myšlenkami" / [9] / a kteří je traktují jako izolovanou, samostatnou oblast, tj. osamostatnili^{13/} je / [5] a [8] /, vykládají svět z idejí nebo jej s nimi přímo ztotožňují. Uznávají se, že se z "řeči [...] stává fráze, jakmile je osamostatněna" / [17] /, lze idealistické pojetí formulovat i tak, že ve světě vládnou fráze /arov. [16] /.

Osamostatňování myšlenek/myšlenek/vědomí provádějí spekulativní filozofové ovšem jen zdánlivě, svým postupem, ve své myslí, sami "jasno o povaze a zdroji zdánlivé odtrženosti [svého filozofického vědomí] od života" nemají / [36] /.^{14/} V kontextu AK 2 by celkový smysl věty [3] s přihlédnutím k větě [7] byl tento: Pro idealistické spekulativní filozofy je jedním z nejtěžších úkolů, když mají ze světa /svých/ spekulativních myšlenek, formulovaných ve zvláštním filozofickém jazyce, z nichž učinili zdánlivě samostatnou oblast, vyložit skutečný životní proces lidí.

Phi této interpretaci je pak zásadní výtka vůči St-ovi

ta, že místo aby se vzdel filozofického jazyka, doplňuje jej o další slovo /srov. [11]/.

2.2.2. Odhalení obsahového zapojení vět [3] a [7] do AK 2.2 je složitější.

2.2.2.1. Podle ME řešil Stirner oba problémy tak, že hledá a nachází slovo s divotvornou silou / [14], [25] a [32]/, slovo kouzelné / [19]/, filozofické, abstraktní jméno / [23]/ - der Einzige [jediný]. Při autonomní interpretaci jed. a StWV se však ukazuje, že by se St. mohl bez onoho "filozofického slova", fráze, která už není fráze / [33a] a StWV, s. 179/, vlastně obejít. V pasážích, kde výraz jediný užívá /avšak nezmiňuje jej/, slouží mu jako rétorický tah proti Feuerbachovu člověku. V takových pasážích říká St.

zhruba toto: Nemusím se snažit, abych plnil nějaké poslední člověka /viz [a]/, já prostě člověkem jsem /viz [b] a [c]/. Avšak ani slovo/pojem/určení člověk - stejně jako i žádné slovo/pojem/určení jiné - mě "nevyčerpává" a v tomto smyslu, na rozdíl od slov, pojmů, určení, která vysovitelná jsou, jsem nevyslovitelný a zároveň - viděno od mluvčího - řečí nespécifikovatelný, mohu být proto jen mluvitel /srov. [26]/. Já jsem já, ty jsi ty, Feuerbach je Feuerbach itd. A místo této poslední věty říká St: Já jsem jediný, ty jsi jediný itd. /ve smyslu odlišný od všech ostatních/. 15/

Teprve když se snaží své filozofické slovo charakterizovat, jako obvykle právě ve srovnání s Feuerbachovým člověkem, St. vykládá: "Zdá se mi, že v 'jediném' na rozdíl od člověka bylo oprostění od určení [Bestimmungslosigkeit] dosaženo, poněvadž je udáván jako jediný, který je mluvitel, po-

něvadž jestliže se chce chápat jako pojem, tj. jako vyslovitelné, je zcela prázdný, a tedy ukazuje na svůj obsah vně [außerhalb] anebo na druhé straně [jenseits] pojmu" /StWV, s. 149, srov. [29] a [37] /.

Stále ještě z hlediska autonomní interpretace St-a poznamenáme, že přechod od pojmů vyjádřených slovy, od vyslovitelného k věcem, které jsou nevyslovitelné /srov. [34]/, je obecný problém, který - stejně jako přechod operativní od věcí k sloům - prakticky stále řeší členové jazykového spolčenství, teoreticky je pak problémem jakékoli teorie jazyka, nikoli jen problémem spekulativní filozofie; a proto přechod od slov, vyslovitelného k věcem, nevyslovitelnému nemůže být řešením problémů z [3] a [7].

2.2.2.2. Z několika míst v NI je vidět, že ME už zmíněné St-ovy formulace o tom, že se každý liší od každého jiného, bral v úvahu a dokonce s nimi souhlasil, 16/ ale z důvodů, které bude ještě třeba přesněji zrekonstruovat, považují St-ovo filozofické slovo za filozofickou kategorii, jež jímž jediným obecným určením je obecná kategorie osobitosti [Eigenheit] /Sp. 3, s. 244/. Mohli bychom si takové pojetí představit asi tak, že jako mohou být u St. např. Robespierre a Saint-Just "pátery", přípaďy, představiteli kategorie "páterství", byla by nejrůznější individuua přípaďy, představiteli kategorie osobitosti.

2.2.2.3. Zatím jsme nechávali stranou motiv obtížnosti z [3]. Z hlediska naší lokální interpretace části AK 2.1 /viz 2.2.1/ by to mělo být s obtížností právě obráceně. Na mnoha místech NI se uvádí, že idealistické pojetí dějin

umožňuje nahrazovat souvislosti skutečné souvislostmi fantasmatickými, mystickými, metafyzickými apod., a je tedy v tomto smyslu v snadnějším postavení než pojetí materialistické, které vyžaduje empirické zkoumání.^{17/}

Motiv obtížnosti je však zcela běžný ve Feuerbachových^{18/} a starších Marxových^{19/} kritikách "spekulativní konstrukce", z nichž nejznámější je výklad v kapitole "Najmství spekulativní konstrukce" ze Svaté rodiny. Uvedme si z ní aspoň tato slova: "Jak je [pro spekulaci - P.N.] lehké vytvořit ze skutečných plodů abstraktní představu, 'plod výbec', tak je [pro spekulaci - P.N.] těžké vytvořit z abstraktní představy 'plodu výbec' skutečné plody. Je dokonce nemožné do-epět od abstrakce k opaku abstrakce, jestliže se abstrakce nevzdám." /Sp. 2, s. 74./

2.2.2.4. S ohledem na taková místa se domnívám, že v kontextu AK 2.2 je nejlépe rozumět větám [3] a [7] takto: Pro spekulativní idealistické filozofy je jedním z nejtěžších problémů, když mají přejít od [svých] osamostatněných abstrakcí, formulovaných ve zvláštním filozofickém jazyce, ke konkrétní společenské skutečnosti. Tato specifikace není ještě dost přesná, neboť ponechává prostorovou metaforu a nedosazuje za ni pojmenování příslušné filozofy intelektuální aktivity. Další její zpřesnění bude možné teprve po identifikaci a analýze políží, o nichž je ve větě [3] řeč. Je však zřejmé, že na rozdíl od obtíží empirického zkoumání by v tomto případě mělo jít o jakési zásadní, ryze myšlenkové, konceptuální, výkladové postup vlastního ideálního pojetí, jak je vidí

jeho kritici.

2.3. Jak si nyní vysvětlit, že by též metafory, resp. dvojice týžň metafor - obecnější a speciálnější - mohla v NI zahrnout jak idealistické pojetí dějin, tak spekulativní konstrukci? Spokojit se poukazem na neurčitost metafory - jako kterékoli metafory jiné - pokládám za příliš laciné. Avšak i kdybychom tak učinit chtěli, musili bychom si vytvořit aspoň přibližný obraz o vývoji uplatňování metafor u ME. Tím spíše bychom takový obraz a výbec poněkť o vývoji filozoficky relevantních rysů ME-ova způsobu vyjadřování^{20/} potřebovali při zpracování interpretacích možností, k jejichž uvažování se nyní obrátíme.

2.3.1. Uvažujeme věty [3] a [7] z hlediska pozdějšího ME-ova myšlenkového vývoje. V r. 1857 byly v díle Ke kritice politické ekonomie /Sp. 13/ na dvou různých místech dvě klasické formulace: v Předmluvě formulace meteryální s-tick é h o p o j e t í d ě j i n , v Úvodu, tehdy nepublikovaném, formulace " p o s t u p u o d a b - s t r a k t n í h o k e k o n k r é t n í m u " .^{21/} Poznámenejme, že zatímco zavedený český ekvivalent postup od abstraktního ke konkrétnímu zachovává jen obecnější pohyb-ovu metaforu, ekvivalent ruský восхождение от абстрактного к конкретному zachovává i speciálnější metaforu něm. origi-nálu - aufsteigen.^{22/} Z hlediska pozdějších formulací z r. 1857 lze říci, že došlo k pozoruhodné rekombinaci obou metafor. V materialistické demystifikaci spekulativní konstrukce byl podřízen původní směr - od abstraktního/myšlení/vědomí ke konkrétnímu/skutečnosti/bytí /postupuje ovšem nikoli

idea/myšlení apod., nýbrž badatel buduje a prezentuje teorii jistého druhu/. To na straně jedné. Na straně druhé se obě metafory speciální/pohyb shora dolů vs. pohyb zdola nahoru/ po počátečním kolísání/viz zde 2.2/ hodnotově ustálily: metafora pohybu shora dolů platila jako negativní/idealistická/, 23/ metafora pohybu zdola nahoru jako pozitivní/materialistická/. Výslednicí je pak formulace zachovánejší obecný směr/od abstraktního ke konkrétnímu/, ale je v ní výraz pro vztupování/aufsteigen/.

V první formulaci je resumována teorie vyvoje společnosti, v druhé jde o koncepci teorie politické ekonomie a prezentaci takové teorie. Každá z těchto formulací má u M nebo E některé formální a starší/méně přesné, méně explicitní apod./. Je nyní otázka, zda by bylo možno nalézt starší významově velmi blízké formulace takové, že by mohly platit za předchůdce obou formulací zralých.

Jak materialistické pojetí dějin, tak postup od abstraktního ke konkrétnímu má své idealistické spekulativní protějšky. Nyní si analogicky představíme řadu starších ME-ových formulací takových protějšků; opět si můžeme položit otázku, zda lze nalézt takovou starší formulaci, která by mohla platit za předchůdkyni pozdějších zřetelně odlišných ME-ových formulací zároveň jak idealistického pojetí dějin, tak spekulativní konstrukce.

2.3.2. Vraťme se nyní k NI, kde už materialistické pojetí dějin formulováno je, postup od abstraktního ke konkrétnímu však ještě nikoli. Podobně jako Svátá rodina/Sp. 2/ je i NI psána na pozadí Hegelovy filozofie, a níž jsou

výklady kritizovaných autorů stále srovnávané/např. Sp. 3, s. 128, 136, 169, 194/. Najdeme v NI místa, jako např. v kapitole "Hierarchie", v níž se prokazuje St-ova závislost na Hegelově objektivně idealistické představě o vládě aboulní ideje, ducha, myšlenek v dějinách: "jestliže někdo tak jako Hegel vytváří poprvé takovou [idealistickou - P.N.] konstrukci pro celé dějiny a pro současný svět v celém jeho rozsahu, není to možno bez rozsáhlých pozitivních znalostí, je k tomu nutno se přinejmenším tu a tam zabývat empirickými dějinami, je třeba veliké energie a pronikavého pohledu.

Když se naopak někdo spokojí s tím, že využije a pozmění nějakou hotovou přejatou konstrukci pro své vlastní účely, a prokazuje toto své 'osobité' pojetí na jednotlivých příkladech [...] - a tohle dělá náš horlivel proti svátosti [Sinner] - pak k tomu není ani dost málo zapotřebí znát dějiny." /Sp. 3, s. 177./

Kdybychom si z prvních vět citátu odmyslili výraz současný svět v celém jeho rozsahu, týkal by se citát jen idealistického pojetí dějin.

Druhý citát/Svátá rodina, Sp. 2, s. 76-77/ je z kapitoly věnované Skeligově^{24/} recenzi Sueva románu Tajnostaří Paříže. Známá pasáž, totiž kritika hegelovské spekulativní konstrukce, je do textu pojata proto, aby pomohla čtenáři lépe pochopit Skeligovu recenzi. Avšak ačkoli šlo o recenzi společenského románu, nikoli kritiku přírodovědného pojednání, předvádí se spekulace na příkladu Plodu, který se inkarnuje v jablka, hrůšky apod. Druhý odstavec následujícího citátu ze Sváté rodiny je obsahově velmi podobný předchozí-

mu citátu z NI /Sp. 3, s. 177/.

"Redukoval-li pan Szeliĝa dosud skutečné poměry, jako např. právo a civilizaci, na kategorii tajemství a učinil-li tak z 'tajemství vůbec' substanci, pozvedá se teď teprve na skutečně spekulativní, hegelovskou výši a proměňuje 'tajemství vůbec' v samostatný subjekt, který se vkládá do skutečných poměrů a osob a jehož životními projevy jsou hra-běnký, markýzy, grizetky, domovníci, notáři, šarlatáni a milostné plátky, plesy, děvěné dveře atd. Když ze skutečného světa vytvořil kategori 'tajemství vůbec', tvoří z této kategorie skutečný svět.

Tajemství spekulativní konstrukce se nám v podání pana Szeliĝy odhalí tím zjevněji, že pan Szeliĝa má proti Hegelovi nesporně dvě přednosti. Hegel jednak dovede se sofistickým mistrovstvím vyjít proces, jímž filozof a pomocí smyslového nazírání a představy přechází od jednoho předmětu k druhému, jako proces imaginární rozmové podstaty samé, absolutního subjektu. Ale kromě toho velmi často ve spekulativním výkladu podává skutečný výklad, zachycující samu věc. Tento skutečný vývoj uvnitř spekulativního vývoje svádí čtenáře k tomu, aby pokládal spekulativní vývoj za skutečný a skutečný za spekulativní.

U pana Szeliĝy obě potíže odpadají. Jeho dialektika je prostě všeho pokrytectvím a přetvářkou. Provádí své kejkle a chvalyhodnou poctivostí a nejobdivější otevřeností. A kromě toho někde nerozvídá skutečný obsah, takže u něho k nám ho-voří spekulativní konstrukce bez všech rušivých příměsí, bez všeho dvojnásobného zahalování, ve své nahé kráse."

Z takových míst vidíme, že formulace o lidech, individu-
dích jako příkladech /s dále: nástrojích, nádobách, nosite-
lích/ idejí platí v NI - i některých pracích jiných - jako
formulace idealistického pojetí dějin, ale zároveň i jako
speciální případ Hegelovy obecné metody. "Pro Hegela je pro-
ces myšlení, jež pod názvem Idea přeměňuje dokonce v samos-
tatný subjekt, demingem [tvůrcem] skutečna, které tvoří jen
jeho vnější projev."^{25/}

2.4. Můžeme tedy naši diskusi interpretace vět [3] a
[7] z AK ukončit. Jsou stručným zachycením hegelov-
ského spekulativního konstatu-
vání v jeho obecnosti, ale mohou - v části AK 2.1 - jako
speciální případ zahrnout i další s-
ticky pojité dějin. ^{26/}

3. Závěrečnost AK 2 je však ještě v něčem jiném. Je to
jediné místo v NI /přesněji řečeno ve většině dochovaných
stránkách NI/, kde se obecně diferencuje mezi filozofickým
/rozumí se spekulativně idealistickým/ a nefilozofickým,
speciálně obyečným způsobem vyjadřování. /Obdobná distinkce
pro myšlení/vědomí se najde v NI také, tak hned v AK [36]
filozofické vědomí./

ME v AK 2 uznávají jisté rozdíly mezi filozofickým a
obyčejným způsobem vyjadřování /viz [6]/ a z toho, že filo-
zofickou řeč označují za zkomolenou řeč skutečného světa
/[12]/, je vidět, že některé rysy filozofického vyjadřování
hodnotí negativně. V AK samém se - jak jsme viděli v 2.2.2.1
- probírá jen filozofické jméno jediny. Zvláště zavádějící
rysy St-ova způsobu vyjadřování ME předvedli a analyzovali

v kap. Zjevení Jana Teologa aneb "Logika nové moudrosti" /Sp. 3, s. 272-304/, již bude věnován další příspěvek naší řady. Jako příklady pro diferenci vyjadřování filozofického vs. obyčejného by mohly platit aspoň některé se souboru kontraponovaných dvojic vyjádření z NI, které byly sebrány a klasifikovány v /IV/.

Obrátíme-li se nyní opět ke kap. Feuerbach, vidíme, že tam je repertoár bohatší: kromě řeči metafyziky výslovně ještě řeč politiky, zákonů, morálky, náboženství /Vybr. 1, s. 230/. V NI a brzy i v Komunistickém manifestu se pak setkáváme s formulacemi o překládání, převádění a např. francouzských politických idejí do filozofické řeči německých ideologů. 27/ K této problematice se později vrátí Engelš. 28/ Dá se říci, že přímé i nepřímé souvislosti mezi různými vrstvami ideologie, totiž právě zmíněné "převádění", "krenspozice" apod. mají i své aspekty jako zvykosti.

P o z n á m k y :

1/ Za cenné připomínky k obsahu i literě stati děkuji doc. dr. Vlastimile Mlkovské, CSC.

Na předchozí příspěvky odkazují římskou číslicí: K interpretaci formulací klasika marxismu-leninismu o jazyce /I/, BullRUL XXIV, 1982, s. 57-61; K interpretaci... /II/, BullRUL XXVI, 1985, s. 15-29; /III/, BullRUL XXVII, 1985, s. 85-90; /IV/, BullRUL XXVIII, 1987, s. 25-40; /V/, BullRUL XXIX, 1988, s. 47-63; /VI/ - K jazykovým zdrojům idealistického pojetí dějin podle Německé ideologie K. Marxe a B. Engelse, AUC - Slavica Pragensis XXIV /v tisku/.
Užívám dále těchto zkratk: AK - Apologetický komentář;

E - B. Engels; Jed. - M. Stirner, Der Einzige und sein Eigentum, Leipzig 1845; M - K. Marx; NI - Německá ideologie; Sp. - K. Marx - B. Engels, Spisy 1-, Praha 1961-; St. - Stirner; StW - M. Stirner Rezensenten Stirners, Wigand's Vierteljahrschrift 1845, Bd. 3, s. 147-194; Vybr. - ME, Vybrané spisy v pěti svazcích, Praha 1976-.

Ve větě [2] z dále citovaných pasáží AK se odkazuje na Jed., s. 491. Bezprostředně před textem této stránky stojí věty /značení vět číslicemi malé abecedy stejně jako arabskými číslicemi v pasáží AK je moje/: [a] Cožpak jsem na světě proto, abych realizoval ideje? Abych třeba [...] manželství, jako manžel a otec, uváděl v jsoucno [Dasein] ideu rodiny? [b] Cožpak mě takové poslání trápí? Žiji tak málo podle nějakého poslání, jako podle poslání roste a voní květina.

Text na s. 491:

[c] Ideál člověka je realizován, když se křesťanský názor [že totiž mám svým konáním realizovat ideje křesťanství nebo jejich moderního pokračování - P.N.] převrací ve větu: "Já, tento jediný, jsem člověk". Pojmová otázka "Co je člověk?" se tak převedla v otázku osobní "Kdo je člověk?". Při "co" se hledal pojem, aby jej bylo možno realizovat, při "kdo" už nejde vůbec o otázku, ale odpověď je po ruce přímo osobně v tárajcím: otázka se odpovídá sama od sebe.

[d] Říká se o Bohu: Jména tebe nepojmenuji. To platí o Mně: Žádný p o j e m mne nevyjádří, nic, co se jako má podstata udává, nevyčerpá Mne; jsou to jen jména. Rovněž říká se o Bohu, že jest dokonalý, a nemá, proč se snažit k dokonalosti. I to platí o Mně.

[e] Jsem v l a s t n í k e m své moci, a jsem jím tehdy, vidím-li v sobě jediného. V jediném vrací se vlastník ve své tvůrčí nic, z něhož se zrodil. Každá vyšší bytost nade Mnou, ať bůh, ať člověk, oslabuje cit mé jednosti a zbludne teprv před sluncem tohoto vědomí. Buduji-li na sobě, jediném, svou věc, spouští na pomfjejícím, smrtelném svém tvůrci, jenž se sám stravuje [užíváním živo-

ta, a tím sebe sama - P.N.], a mohn říci: [r] "Na nicotě jsem budoval." /V orig. Ich hab' mein Sach' auf Nichts gestellt. Je to první a poslední věta v jed., zároveň citát prvního verše Goethovy básně Vanitas! vanitatum vanitas! z r. 1806, která byla podle K. Heinemanna, vydavatele Goethes Werke I [Gedichte], Leipzig-Wien 1900, s. 371, psána jako parodie na náboženskou píseň Joh. Pappuse [16. stol.] "Ich hab' mein' Sach' Gott heimgestellt", vyjadřující naprostou odevzdanost do vlně boží./

Překlad [a] - [c] je můj, [d] - [r] od Th. N o v á k a z r. 1899 /Stati vybrané, Praha 1902, s. 64-65/.

Text AK 2 /zachováno v něm mé číslování podle /IX//:

[AK 2.1]

[2] "Jedinečné" [Das Einzige], které se však nalézá už i v "Kriize" [Jed.] na s. 491, jsme si zachovávali až do této chvíle, [...]

[3] Pro filozofy je jedním z nejtěžších úkolů, když mají sestoupit ze světa myšlenek do skutečného světa [aus der Welt des Gedankens in die wirkliche Welt herabzustiegen].

[4] Bezprostřední skutečnost myšlenky je řád [Die unmittelbare Wirklichkeit des Gedankens ist die Sprache]. [5] Stejně jako filozofové osamostatnili myšlení, musili osamostatnit řeč a učinit z ní zvláštní oblast [Wie die Philosophen das Denken verselbständigt haben, so mußten sie die Sprache zu einem eignen Reich verselbständigen]. [6] To je tajemství filozofické řeči, kde mají myšlenky jakožto slova zvláštní obsah [worin die Gedanken als Worte einen eignen Inhalt haben]. [7] Problém, jak sestoupit ze světa myšlenek do skutečného světa, se mění v problém, jak sestoupit z řeči do života.

[8] Ukázali jsme, že osamostatněný [Verselbständigung] myšlenek a idejí je důsledek [Folge] osamostatněné osobních poměrů [Verhältnisse] a vztahů [Beziehungen] individuí. [9] Ukázali jsme, že zabývají-li se ideologové a filozofové soustavně jen těmito myšlenkami, jeou-li tedy tyto myšlenky uváděny v systém, pak je to následek [Folge] dělby práce, a že [10] zejména německá filozofie je následek německých malo-

nětických poměrů [Verhältnisse]. [11] Stačilo by, kdyby filozofové proměnili svoji řeč v obyčejnou řeč [Die Philosophen hätten ihre Sprache nur in die gewöhnliche Sprache [...] aufzulösen], z které je jejich řeč abstrahována; [12] poznali by, že to je zkomolená řeč skutečného světa [die verdrehte Sprache der wirklichen Welt], a [13] došli by k náhledu, že ani myšlenky, ani řeč nejsou zvláštní oblast sama pro sebe [ein eignes Reich]; že to jsou jen projevy [Äußerungen] skutečného života.

AK 2.2

[14] Sancho [M. Stirner], který jde za filozofy cestou necestou, musí se nutně přidit po kameni moudrých, po kvadratuře kruhu a elixiru života, po nějakém "slouč", které má jakožto slovo divotvornou moc, aby ho z oblasti řeči a myšlení vyvedlo do skutečného života. [15] Sancho se tak nakazil dlouholetým obcováním s Donem Quijotem [Szeligou], že nepozoruje, jak tento "úkol", toto jeho "povolání" [Beruf] není vlastně zase nic víc než následek víry v jeho bachraté filozofické rytířské knihy.

[16] Sancho začíná tím, že nám předvádí ještě jednou vládu svátosti a idejí ve světě, a to v nové podobě vlády řeči neboli fráze [in der neuen Form der Herrschaft der Sprache oder der Phrase]. [17] Z řeči se ovšem stává fráze, jakmile je osamostatněna.

[...]

[22] Zatím, pokud někdo chtěl odlišit v řeči nějaké individuum od jiného individua pouze jako totožnou osobu, bylo k tomu zapotřebí jméno. [23] Sancho se však nespokojuje obyčejnými jmény [beruhigt sich nicht bei den gewöhnlichen Namen]; protože mu spekuluje daleka za úkol najít nějaký predikát, který by byl tak všeobecný, aby v sobě obsáhl každého jakožto subjekt, hledá teď filozofické, abstraktní jméno, "jméno" povýšce [den "Namen"], které by bylo nade všechna jména, jméno všech jmen, jméno jakožto kategori, které například odlišuje Sancha od Bruna [Bauera] a oba záje od Feuerbacha tak přesně jako jejich vlastní jména, a přesto se hodí na všechny tři stejně dobře jako na všechny ostatní

lidi [...]. [24] Toto závažné jméno [...] je - Jedinec [der Einzige]. [25] Divotvorné vlastnosti tohoto slova jsou opět vovány v těchto slokách:

[26] "Jedinec má být jen posledním, kynoucím vyslovením Ty a Já [die letzte, die sterbende Aussage /Prädikat/ von Dir und Mir], má být jen takovým vyslovením [Aussage], které přechází v miněti [welche in die Meinung umschlägt]: vyslovením, které už není vyslovením,"

[27] "U něho" /Jedinec/ "nejvíce záleží na nevysloveném umlkajícím [Verstumende], němým vyslovením." /Str. 153./

[28] "Bei ihm /.../ ist das Unausgesprochene die Hauptsache." /Str. 149./

[29] "Ukazuje [upřesnil P.N.] na svůj obsah vně pojmu nebo mimo pojem [Er weist auf seinen Inhalt außerhalb oder jenseits des Begriffes hin]."/Paměť./

[...]

[30] "Je "pojem oproštěný od určeni [bestimmungsloser Begriff] a nelze mu dojet na určitosti nějakými jinými pojmy." /Str. 150./

[31] "Sancho ovšem udělal špatnou zkušenost se svými recenzenty, že i jedince je možno "fixovat jako pojem" [daß auch der Einzige "als Begriff fixiert" werden kann] [...].

[32] "Kdyby byl Szegella pochopil, že jedinec, protože je úplně bezobraznou frází čili kategorií, není proto už vůbec žádnou kategorií, pak by snad byl uznal jedince jako jedno to do, co je pro něho dosud bezejmenné." /Str. 179./

[33] Feuerbach řekl ve své "filozofii budoucnosti" na str. 49:

"Bytí [Sein] založené na samých nevyslovitelnostech [Unausgerketen] je proto samo někým nevyslovitelným [etwas Unausgeres]. Ano, je nevyslovitelné. Kde přestávají slova, tam teprve začíná život, tam teprve vychází naševo tajemství bytí."

[AK 2.3]

[34] Sancho našel přechod od vyslovitelného k nevyslovitelnému, našel slovo, které je zároveň více i méně než nějaké slovo.

[35] Viděl jsem, že celý problém, jak dojít od myšlení ke skutečnosti a tedy od řeči k životu, existuje jen ve filozofické hluzi, tj. je oprávněn jen pro filozofické vědomí, kterému rozhodně nemůže být jasno o povaze [upřesnil podle orig. Beschaftenheit P.N.] a zdroji [Ursprung] jeho zdánlivé odtrženosti od života [seiner scheinbaren Trennung vom Leben]. [37] Tento velký problém, jakmile vůbec začal strasit

v hlavách našich ideologů, musel ovšem postupovat tak, že nakonec jeden z těchto potulných rytířů se vydal hledat slovo, které by jakžto slovo bylo tím přechodem, o který šlo, které by jakožto slovo přestalo být pouhým slovem, jež tajemným, řeč přesahujícím způsobem ukazuje [upřesnil P.N.] už mimo oblast řeči na skutečný objekt, který označuje [als Wort in mysteriöser, übersprachlicher Weise aus der Sprache heraus auf das wirkliche Objekt, das es bezeichnet, hinweist], jež zkrátka mezi slovy hraje touž úlohu jako spásný Bohočlověk [Gottmensch] mezi lidmi v křesťanské fantazii.

2/ J. P e t r , Klasikové marxismu-leninismu o jazyce, Praha 1977.

3/ Považují starší překlad názvu Jed., totiž "Jediný a jeho vlastnictví", za vhodnější než překlad novější /"Jedinec a co mu náleží"/, a proto se k němu vracím. - O Jed. nejnověji V. A. M a l i n i n - V. I. Š i n k e r u k , Jazyce re- gel 'janskyvo. Kritičeskij analiza, Kijev 1983, s. 182-199.

4/ Přesnější údaje v /II/, pozn. 4.

5/ Výrazy einzig, der Einzige jsou ovšem starší, u St. se však méně jejich syntax /způsob spojování/.

6/ Viz např. G. W. F. H e g e l , Phänomenologie des Geistes, Berlin 1964, s. 243-244, čes. překlad Phänomenologie des Geistes, Praha 1960, s. 233.

7/ L. F e u e r b a c h , Zásady filozofie budoucnosti a jiné filozofické práce, Praha 1959, s. 106.

8/ Pokud je omen fragment z kap. Feuerbach, z něhož jsme právě citovali, starší než AK, jak soudí vydavatelé svazku ME, Gesamtausgabe - Probeband, Berlin 1975, s. 404-405, mohlo by v případě [4] jít i o karikující imitaci hegelovského vyjadřování. Tomu, že by to mohl být stylizický záměr, by odpovídaly i jiné formulace v AK 2.1: hegelovské výrazy svět, říše myšlenky v [4] a [13], v českém překladu setřené, Feuerbachovský výraz lájemství v [6]. Pokud by platila chronolo-

- gie oračíná, měli bychom příklad změny způsobu vyjadřování ME v rámci jednoho spisu /NL/.
- 9/ Viz např. F. D. E. Schläiermacher, Über den Begriff des höchsten Gutes. Zweite Abhandlung /1830/, in: Philosophische Schriften, herausgegeben und eingeleitet von J. Baehold, Berlin 1984, s. 355: "Der Gedanke wird erst als Sprechen [...] wirklich, vorher ist er noch nicht Bewußtsein."
- 10/ G. W. F. Hegel, Wissenschaft der Logik. II. Teil, Berlin 1948, s. 176; "Was wirklich ist, kann wirken", sloven. překlad Logika ako veda II, Bratislava 1985, s. 180.
- 11/ Viz /II/, §§ 4.1 a 4.2.
- 12/ K souvislosti AK a kap. Feuerbach spov. zde i §§ 2.1 a 3; formulace této kapitoly NI buďvají explicitněji než v AK.
- 13/ Spov. /II/, § 2.2 a /Va/, § 4.3.
- 14/ Spov. /II/, § 2.1.
- 15/ Spov. SeWV, s. 152; /II/, § 5.2.
- 16/ Sp. 3, s. 287 a 289.
- 17/ Vubr. 1, s. 232, také /III/, § 2.
- 18/ L. Feuerbach, op. cit., s. 80, 85 a 136.
- 19/ Ekonomicko-filozofické ukorčáky, Praha 1979, s. 130-131.
- 20/ Spov. i /IV/, §§ 4.2 a 4.3. Už z výkladu v této stati je zřejmé, že nejde pouze o úvodní terminologie, nýbrž i o změny v užívání epistemických konceptů /spov. rozl. 8/, metafyziku, a jak bylo zdůvodněno v /I/ a /V/, to vše v souvislosti se zvukovými uplatňovanými dovozy žánru.
- 21/ Sp. 13, 1963, s. 36-37 a s. 676-677.
- 22/ V orig. "die Methode, vom Abstrakten zum Konkreten aufzusteigen".

- 23/ Spov. /II/, § 4.2, kde však omylem zůstalo neopraveno chybné znění. Správně mělo, jak je ze souvislosti zřejmé, být: "V době psaní NI [...] jakýkoli postup filozofa od ideálu k materiálům [...] měli ME jednoznačně za idealistický."
- 24/ Pseudonym švédobezelovce Franze Szeliky Zuchlina von Zuchlina, který v NI vystupuje jako Stirnerův protivník, "sluha don Quijote"; k tomu /V/, § 4/5/.
- 25/ M, Sp. 23, Kapitel I, Praha 1977, s. 37.
- 26/ Tím opravuji /II/, § 6 /zuchlíci totiž nikoli tam uvedení přírad druhý, nýbrž tam uvedení přírad první/.
- 27/ Sp. 3, s. 470-471, Sp. 4, s. 454-455.
- 28/ Např. K bytové otázce /1872-1873/, Vubr. 3, Praha 1977, s. 513-521.

РЕЗЮМЕ

К интерпретации высказываний классиков марксизма-ленинизма о языке /У1/

Статья посвящена интерпретации Апологетического комментария на 3-ей главе 1-ого тома Немецкой идеологии и увязывается с рядом предшествующих статей автора на эту тему.

Главным образом уделяется внимание известным предложениям [3] "Для философов одна на наиболее трудных задач - спуститься на мир мысли в действительный мир превращается в задачу спуститься с высоты языка к жизни" /Соч. 3, стр. 448/. Для интерпретации главного затруднения предлагается метафизический характер этих формулировок /нисхождение сверху вниз, в более общем плане - переход отсюда-то куда-то/.

В контексте абзацев, в которых приводятся критерии для оценки философского имени Длинноязычный Штирнер, предлагается

[3] и [7] можно понимать так, что труднейшая задача для спекулятивно и идеалистически ориентированных философов возникает тогда, когда на основе /их/ спекулятивных мыслей, которые они формулировали на особом философском языке и особыми в нихмиру самостоятельными образом, им приходится объяснять "действительный жизненный процесс" людей.

В контексте собственно оценки Единственного Штирнера указанные предложения можно понимать как сжатую формулировку "спекулятивной конструкции", известной, прежде всего, из Сын-того семейства.

В каком отношении друг к другу находятся эти изолированные заветы интерпретации? Такое ли двойное понимание предложения [3] и [7] возможно только благодаря неопределенности метафоры? Или же подкрепление обеих интерпретаций к одной метафоре свидетельствует о том, что спекулятивный идеалистический антипод материалистической концепции истории и спекулятивно-идеалистический антипод того, что в рукописях Grundrisse выкристаллизовалось как восхождение от абстрактного к конкретному, еще в немецкой идеологии казалась очень близкими друг к другу, т.е. или как параллельные явления, или темне, где один из указанных антиподов являлся бы особым случаем второго. Приводятся аргументы в пользу последнего, а именно того, что антипод материалистической концепции истории в немецкой идеологии можно понимать как специальный случай антипода восхождения от абстрактного к конкретному. В случае, если бы такая интерпретация оказалась адекватной, то мыслительная структура Аподогетического комментария была бы ясна: предложения [3] и [7] следовало бы считать формулировкой спекулятивного конструирования, которая, естественно, охватывала бы и специальный случай.

Кроме этой основной проблематики поддежит интерпретации предложения [4] "Заяк есть непосредственная действительность мысли" и уделяется внимание тому, что различение философского и обывательского языков, обогащенное в 1-ой главе немецкой идеологии /Фейербах/ новыми дифференцированными понятиями /язык политики, законов, морали, религии, метафизики/, имеет свое продолжение в более поздних трудах Энгельса и, в конечном счете, переходит в проблематику языковых аспектов связей между разными видами надстройки.

О ЯЗЫКЕ УКАЗУ А ЯЗЫКЕ МАТЕМАТИКИ

Ladislav Nebeky

1. Představme si telefonický rozhovor, v němž mluvčí vyvětluje průběh nějaké trasy podle plánku, který má před sebou, trasy - a to je pro naši představu důležité - využívané pouze těch linií, které jsou na plánu vyznačeny. Pokud má před sebou kopii téhož plánu i posluchač, může přesně pochopit průběh méně trasy i přesto, že došlovně vřaví projev mluvčího obsahuje jistou míru neřetěvnosti, nejednoznačnosti, shavovosti. To, že posluchač přesto beze zbytku chápe, je umožněno tím, že plánek je takovým výsekem skutečnosti, v němž je všechno dáno jednoznačně, a že nejmenším plánu, ale i rozluhací je tento výsek přístupný. S odpovídáním na představu o paralelismu mezi výzkazem¹ můžeme obrázit říci, že v našem případě trasy promluva souběžně následuje, ale tu blízká tu z rozdíly na ni ukazuje. Rozluhací si z názku směru průběh trasy domýšlí. A nejen domýšlí: on ho vidí. Změnil-li rotem rozluhací roli a vyvětluje-li za stejných podmínek průběh trasy třetí osobě, nerozluhací je rovněž mluvčího cílovat, ani jinak se k jeho projevu vracet. Jakmile vám méně trasy na plánu uviděl, může svůj projev založit jen na tom.

Zjišťujeme-li tedy, že řeč o takovém převním výseku skutečnosti, který je dán oběma účastníky, je v výseku ne-souběžná, můžete se ptát, jak by rozhovor probíhal, kdyby